

BAŞ SOĞAN SƏPİNLƏRİNDƏ SELEKT HERBİSİDİNİN TAXIL FƏSİLƏSİ ALAQLARINA TƏSİR

B.B.EYYUBOV, biologiya elmləri namizədi, dosent
Azərbaycan ET Tərəvəzçilik İnstitutu

Respublikada becərilən tərəvəz bitkiləri arasında öz xüsusi çəkisinə görə baş soğan aparıcı yerlərdən birini tutur. Ona görə də onun məhsuldarlığının artırılması çox vacibdir.

Digər tərəvəz bitkiləri kimi, baş soğanın da məhsuldarlığının artırılmasında başqa amillərlə yanaşı zərərverici, xəstəlik və alaqalara qarşı mübarizə aparılmasının böyük əhəmiyyəti vardır. Alaqalara qarşı mübarizə metodlarından biri səpin və əkinlərdə herbisidlərin tətbiq edilməsidir. Onların xüsusiyyətindən, verilmə üsul və vaxtlarından düzgün istifadə etmək böyük iqtisadi səmərə verə bilər.

Son illərdə tətbiq edilən herbisidlərdən biri Selekttdir. Ona görə də 1999-2000-ci illərdə Azərbaycan Elmi Tədqiqat Tərəvəzçilik İnstitutunun təcrübə sahəsində taxıl fəsiləsində olan alaqalara qarşı mübarizə məqsədi ilə bu herbisidi baş soğan səpinlərində sınaqdan keçirmişik. Sınağın əsas məqsədi bu preparatın optimal dozalarının səmərəliliyini, alaqalara təsir mexanizmini və məhsuldarlığa təsirini aşkar etməkdən ibarət olmuşdur.

Birillik taxıl fəsiləsindən olan alaqalara qarşı hər hektara 0,61 hesabı ilə götürülərək 2001/ha işçi məhsul sərf edilmişdir. Çoxillik alaqalara qarşı isə hər hektara 1,51 preparat götürüb 2001/ha işçi məhsul işlədilmişdir.

Çöl təcrübələri, metodikaya əsasən təkrarların sahəsi 50m² olmaqla 3 təkrarda qoyulmuşdur. Kurqan preparatı etalon kimi götürülmüşdür. Birinci çiləmə alaq otları 2-4 yarpaq olarkən, 2-ci isə hündürlüyü 10-12 sm-ə çatdıqda yerinə yetirilmişdir.

Preparatın alaqalara təsirindən məhv olmuş alaqaların sayına nəzarət çiləmədən qabaq və hər bir çiləmədən 10-12 gün sonra həyata keçirilmişdir. Alaqaların miqdarı qəbul olunmuş metodikaya uyğun olaraq hər təkrardan 0,25m² olmaqla 5 dəfə (nümunə) götürülmüşdür. Selekt preparatının texniki səmərəliliyi V.A.Dospexovun (1968) metodikası ilə hesablanmışdır.

$$B = 100 \cdot \frac{A - 100}{K}$$

Burada B – texniki səmərəlilik, %, A – təcrübə variantında alaqaların sayı, K – nəzarət variantında alaqaların sayı.

Təcrübə sahəsində aşağıdakı alaqalara rast gəlinmişdir: 1. Taxıl fəsiləsi; 2. Pərpə-töyüm; 3. Əvəlik; 4.Cincilim; 5.Tərə; 6. Türpənk, 7. Sarmaşq.

Cədvəl. Selekt herbisidinin baş soğan sahəsində taxıllar fəsiləsinə mənsub olan birillik və çoxillik alaqalara qarşı səmərəliliyi (1999-2000-ci illər)

Təcrübənin variantları	Preparatın məsarifi norması, l/ha	1m ² -də alaqaların sayı	Preparatın texniki səmərəliliyi	
			I çiləmədən sonra	II çiləmədən sonra
1. Selekt	0,6	36	71	96
2. Kurqan (etalon)	0,6	38	59	89
3. Nəzarət	-	35	35	35
1. Selekt	1,5	36	91	100
2. Kurqan (etalon)	0,6	38	87	98
3. Nəzarət	-	35	35	35

Çiləmə işləri zamanı preparatları (Kurqan preparatı etalon olaraq götürülmüşdür) texniki effektivliyini öyrənmək üçün 9-10 gün qabaq sahədəki alaqaların növ tərkibi və sayı müəyyən edilmişdir.

Məlum olmuşdur ki, Selekt preparatı birinci çiləmədən sonra hər iki variantda taxıllar fəsiləsinə mənsub olan alaqalarda yarpaqların uc hissəsindən başlayaraq oturacağına doğru saralma gedir və yarpaqların yaşıllığının itirməsi aydın görünür. Bu müşahidələrdən sonra 2-ci çiləmə aparılmışdır. İkinci çiləmədən 10 gün sonra preparatın təsiri və səmərəsini öyrənmək üçün təkrar müşahidələr aparılmışdır. Müşahidələr nəticəsində aşkar olunmuşdur ki, baş soğan sahəsində müşahidə olunan taxıllar fəsiləsinə mənsub olan alaqalar demək olar ki, tamamilə məhv olmuşdur. Sınaqdan keçirilən Selekt preparatı 0,6 kq/ha normada 96%, 1,5kq/ha normada 100% texniki səmərə vermişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, etalon məqsədilə istifadə edilmiş Kurqan preparatı 98% səmərə vermişdir.

Selekt preparatı hər iki normada 0,6 və 0,5 kq/hektara məsarifi nəticəsində bitkinin soğanaqında heç bir fitoksiki təsir göstərməmişdir.

NƏTİCƏ

Selekt preparatının baş soğan səpinlərində birillik alaq otlarına qarşı 0,6 kq/ha normada tadbqiqi məsləhətdir. Sahə-

lərdə rast gəlinən çoxillik alaqalar kompleksinə qarşı, 1,5 kq/ha normada tadbqiqi daha məqsədə uyğundur.

ƏDƏBİYYAT

1. В.П.Доспехов «Методика полевого опыта». Москва. 1968 г.

INNAB BITKISININ ZƏRƏRVERİCİLƏRİNİN BIOLOGİYASINI ÖYRƏNMƏK VƏ ONLARA QARŞI MÜBARİZƏ TƏDBİRLƏRİNİN İŞLƏNİB HAZIRLANMASI

C.Ş.MƏMMƏDOV, Q.P.JIQAREVIÇ, R.H.ƏLİYEV, aspirant
Abşeron Subtropik Bitkilər Təcrübə Stansiyası

Innab—ziziphus yuyuba Mill. Azərbaycanda innabın yalnız bir mədəni növü becərilir. Quru subtropik zonada dekorativ və meyvə bitkisi kimi becərilir.

Innabın tərkibində 30% şəkər, 0,2–0,3% üzvü turşu, 1,5% dubil maddəsi, vitamin C, karotin və rutin vardır. Yarpaqları fitomsid xüsusiyyətə malik olmaqla bərabər, tərkibində alkaloid, qlukoza, vitamin C, qabığına isə 12–15%-ə qədər dubil maddəsi vardır.

Innab insanın qanını təmizləyir, böyrəklərdə olan ağrıları azaldır. Meyvələrindən hipertomik xəstəliyin azalması istifadə edilir (Kapranov).

Məhsuldarlığa ziyan verən zərərvericilər içərisində innab milçəyini qeyd etmək olar ki, o məhsulun 90–100% azalmasına səbəb ola bilər. Bu həşəratə qarşı aparılan kimyəvi mübarizə ətraf mühitin çirklənməsinə səbəb olur. Ona görə həmin həşəratın bioloji və ekoloji xüsusiyyətlərini öyrənərək ona qarşı mübarizə onun uçuş fazasında aparılması əsas məsələlərdən biridir. Bundan başqa innab bitkisinin zərərvericilərinə qarşı kompleks mübarizə sistemi aparılması öyrənilməlidir.

Ədəbiyyat məlumatlarına istinad edərək qeyd etmək lazımdır ki, innaba ən çox innab milçəyi, qəhvəyi qalxanlı yastıca, yumşaq yalançı yastıca, hörümçək gənəcəyi, ağacaqayın yalançı qalxanlı yastıcanı göstərmək olar.

Yumşaq qalxanlı yastıca örtülü və açıq sahədə inkişaf edən 170 növ bitkidə müşahidə edilmişdir. Lənkəran zonasında isə bu həşərat lavr, əncir, xurma bitkilərində müşahidə edilmişdir. (İmamkuliyev A., 1970).

V.M.Deqtaryonun (1964) məlumatına əsasən həmin zərərverici Tacikistanda (Qissar

rayonunda) yayılaraq üç nəsil verir.

Innab mavi böcəyi 1960-cı ildə V.Y.Kuznesov tərəfindən müşahidə edilmişdir.

Bolqarıstan şəraitində mavi böcək may-iyun ayında uçuş və onun neçə nəsil verməsi müəyyən edilmişdir.

Spuler (1908) qeyd edir ki, mavi böcək iki nəsil verir. İranda qara tikan bitkilərdə 1957-ci ildə, Şimali İranda (Christoph, 1877) də müşahidə edilmişdir.

Innabın ən çox ziyan verən Orta Asiya şəraitində meyvələrin 80–90% zədələnməsinə səbəb olur (B.V.Romaneviç, 1946).

Ədəbiyyat məlumatlarından məlum olur ki, (Kolesnikov, 1955) innab milçəyi Hindistanda bir neçə nəsil verir.

Kimyəvi mübarizə sistemlərinin aparılması ətraf mühitin zəhər verilməsinə və insan sağlamlığına mənfi təsir edir. Ona görə də zərərvericilərə qarşı kompleks mübarizə tədbirləri işlənməlidir.

2004-cü ildə aşağıdakı işlər aparılmışdır:

- 1) Zərərvericilərin növ tərkibinin öyrənilməsi məqsədilə müşahidələr;
- 2) Innabın əsas zərərvericilərinin bəzi bioloji və ekoloji xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi;
- 3) Zərərvericilərə qarşı davamlı sortların müəyyən edilməsi;
- 4) Innab milçəyinə qarşı kimyəvi preparatların sınaqdan keçirilməsi.

Abşeron yarımadası quru subtropik qurşağa malik olmaqla özünəməxsus əlamətə malikdir.

Qışı isti, nəmli, yazı soyuq, azgünəşli, yayı isti, quru havalı, payızı—uzunsürən, isti və yağmurlu olur.

Ən soyuq aylar yanvar-fevral hesab edilir ki, bu müddətdə havanın orta nisbi hərərəti